

אפריל 2018
ניסן התשע"ט

סקירת ספרות: מעורבות חברתית של צעירים עבור מרכז ידע ולמידה אשלים

חברת משב מחקר יישומי

חיל נשים 5, ירושלים, 9332005

טלפון: 02-6446415

פקס: 053-7979766

כתובת אינטרנט: www.mashav-research.com

כתובת מייל: info@mashav-research.com

תוכן עניינים

1. מבוא..... 3
2. מהי "מעורבות חברתית" ומי הם "צעירים"..... 5
 - א. מבט מקרו בינלאומי..... 5
 - ב. מבט מקומי, מה קורה בישראל?..... 8
 - ג. מי הם צעירים..... 9
3. מניעים ל-וחסמים בפני- מעורבות חברתית..... 12
 - א. מניעים למעורבות חברתית- מבט מקרו בינלאומי..... 12
 - ב. מבט לוקאלי: מניעים למעורבות חברתית של צעירים בישראל..... 13
 - ג. עמדות ותפיסות של צעירים כלפי מעורבות חברתית..... 14
 - ד. חסמים בפני מעורבות חברתית..... 15
4. זירות מרכזיות בהן מתרחשת מעורבות חברתית בישראל..... 18
 - א. צורות חדשות של מעורבות חברתית-פוליטית..... 18
 - ב. מעורבות חברתית במסגרת מרכזי הצעירים..... 20
 - ג. מעורבות חברתית באקדמיה..... 21
5. סיכום..... 24
6. ביבליוגרפיה..... 26

עורכת הסקירה

נועה סלור

עורך מדעי

ד"ר יוסי פריאר דרור

נכון לשנת 2016, אוכלוסיית הצעירים בישראל מנתה 2 מיליון צעירים וצעירות בגילאי 18 עד 35, שהיוו 25% מהאוכלוסייה הכללית (המשרד לשוויון חברתי, 2019). מזה קרוב לשני עשורים, הפכו הצעירים הללו לקבוצה מובחנת, שמדינות המערב ככלל ומדינת ישראל בפרט, מכירות בצורך להשקיע משאבים כדי לתת מענה לצרכיה הייחודיים (צפוני, 2012).

אותם הצעירים נמצאים בתקופת חיים של מעבר מהתבגרות לבגרות (תקופה המכונה במחקר גם Young Adulthood או Emerging Adulthood, הבגרות הצעירה או בגרות בהתהוות, בהתאמה), אשר נמשכת, לרוב, בין גיל 20 לגיל 30 ואשר מציינת את המעבר מהתבגרות לבגרות. לתקופה זו מאפיינים משלה, והיא לרוב מביאה את הפרט אל צומת דרכים שבו הוא נדרש להכריע ולקבל החלטות חשובות לעתידו, דווקא בשלב בחיים שבו הוא נמצא בטווח מסגרת שיכולה לספק לו תמיכה פורמלית (צפוני, 2012).

הוואקום הזה, בשילוב עם הצרכים והאתגרים העומדים בפני צעירים בשלב זה של חייהם, הולידו את הצורך במערכת תומכת שתספק מענה הולם לקבוצה מובחנת זו.

היות שצעירים נחשבים כמי שמהווים מנוע צמיחה מרכזי למדינת ישראל, ההנחה היא, שכאשר צרכיהם ייענו, הפוטנציאל הגלום בהם לתרום לקידום המשק, החברה ואיכות החיים בישראל, ימומש במלואו (המשרד לשוויון חברתי, 2019). הנחה זו היא העומדת בבסיס התגייסותה של המערכת לטובת קידום רווחתם של צעירים בישראל. כך, פועלים כיום למעלה מ-200 ארגונים ועמותות לקידום נושא הצעירים ושחקנים פוליטיים צעירים החלו להעלות למודעות את האתגרים עימם הם מתמודדים (רודיך כהן ולבל לנדה, 2013).

אולם, למרות הצמיחה בתחום הצעירים בישראל, רודיך כהן ולבל לנדה (2013) טוענים, כי: "עדיין קיימים צרכים רבים שלא נענו [...] וישנה שורה של הזדמנויות שהפוטנציאל שלהן לא מוצה". אחד התחומים שבהם הפוטנציאל הזה טרם מוצה, הוא תחום המעורבות החברתית של צעירים, שהוא תחום צעיר בפני עצמו, אשר נמצא בשלבי מיסוד (שיין, 2011).

על רקע האמור נכתבה סקירת ספרות זו, במטרה לספק תשובות לשאלות מהותיות, באופן שישפוך אור על הדרכים האפקטיביות ביותר לקידום מעורבות חברתית בקרב צעירים. בסקירה זו יוצעו המשגה של "מעורבות חברתית" והגדרה למי הם "צעירים", יסקרו הגורמים המניעים צעירים להיות מעורבים חברתית והפקטורים המעכבים מעורבות חברתית, יתוארו הזירות המרכזיות בהן מתרחשת כיום בישראל מעורבות חברתית, ויוזכרו תחומי המעורבות עצמם. סקירה זו מסתמכת על מחקר אמפירי ועיוני, וכן על מסמכים מנהליים; דו"חות, ניירות עמדה, ניירות מדיניות שברובם נערכו ופורסמו על ידי

أرففونفم، عفمؤؤؤ، قرفنؤ أؤ فرفمفم ممشلفؤفم العؤسقم بقمؤؤم آؤؤم الفعفرفم بفشرفل. بكم، سقرفه هؤ مكمفلؤ بؤؤؤه آؤ الشائفه لفقؤر سفنؤزه بفن الفؤع الفقأؤرفؤف القفمفم أؤؤؤ مفعؤربؤؤ ءبؤرفؤف بقمرب الفعفرفم ولبفن الفنسقون شهؤؤبؤر بشؤؤ، بعبؤؤه عفم فعرفرفم سبفب سؤقؤؤ الفنؤقعؤؤ لمفعؤربؤؤ ءبؤرفؤف.

2. מהי "מעורבות חברתית" ומי הם "צעירים"?

2.א. מבט מקרו בינלאומי

סקירת הספרות העוסקת במעורבות חברתית מעלה קשת רחבה של מונחים נרדפים למונח מעורבות חברתית, שהמשותף להם הוא כי הם כולם נתפסים כמרכיב חשוב בהתפתחותה של חברה אזרחית וכמפתח לתפקוד בריא של הדמוקרטיה (Jugert, Eckstein, Noack, Kuhn & Benbow, 2013). בירור משמעותם של כל המונחים המקבילים הללו, יסייע להבין לעומק מהי מעורבות חברתית ומהי איננה. בפרק הנוכחי בסקירה נשאף לבצע את הבירור הנידון, על ידי יצירת קונספטואליזציה של "מעורבות חברתית", תוך התייחסות לכל המושגים הבולטים בתחום מחקר זה ובניסיון לבצע ביניהם הבחנה.

מעורבות אזרחית

בחינת הספרות העוסקת במעורבות חברתית מעלה, כי המונח השולט בשדה המחקר הוא "מעורבות אזרחית" (civic engagement) ולא מעורבות חברתית.¹ המונח social engagement שהוא התרגום המדויק לאנגלית של מעורבות חברתית וכן המונח הנרדף social participation, שהוא התרגום המדויק לאנגלית של המונח בעברית "השתתפות חברתית"² קיימים במחקר. יחד עם זאת, הם מוזכרים בהקשרים אחרים, כגון: ההשתלבות החברתית של מהגרים במדינה המארחת (Kirpitchenko & Mansouri 2014), שילוב חברתי של בעלי מוגבלויות (Piškur, Daniëls et al., 2014) והיקף הרשתות החברתית והקשרים החברתיים של אוכלוסיות ייחודיות כמו קשישים (Zunzunegui, Alvarado, Del Ser, & Otero, 2003). מאחר שהרלוונטיות של המונחים הללו לסוגיות העומדות בלב סקירה זו היא נמוכה, בחרנו שלא להרחיב בהם בפרק הנוכחי.

פוטנם (Putnam), מחוקרי המעורבות האזרחית הבולטים ביותר, בספר שחיבר עם עמיתים, התייחס למעורבות אזרחית כמובן הרחב של המושג, והוא כלל בתוכו מגוון רחב של פעילויות, הנעות על טווח שבין קריאת עיתונים וקיומן של רשתות חברתיות, דרך השתתפות פוליטית ועד מעורבות באיגודים (Putnam, Leonardi, & Nanetti, 1993 אצל Ekman & Amna, 2012). למעשה, עבורו, מעורבות אזרחית הייתה, כפי שטענו חוקרים בהתייחס להגדרתו הרחבה, "קצת מכל דבר" (Berger, 2009 אצל Ekman & Amna, 2012).

¹ הקשת הביטוי civic engagement and participation במנוע החיפוש של גוגל סקולר, ממנועי החיפוש האקדמיים הנפוצים ביותר, מעלה, כי בשלושת דפי התוצאות הראשונים שפולט מנוע החיפוש, המונח Social engagement מופיע 4 פעמים, ואילו המונח המקביל לו Social participation מופיע פעם אחת בלבד. המשמעות היא, כי מתוך 30 מאמרים אקדמיים, 5 בלבד עוסקים במונח, וקריאה מעמיקה יותר שלהם חושפת, כי גם במיעוט המאמרים הללו, או שהמושג ממלא מקום שולי במאמר או שהשימוש בו נוצק לקונטקסט אחר לחלוטין מזה בו עוסקת סקירת הספרות הנוכחית.

² "מעורבות" (engagement) ו"השתתפות" (participation) מופיעות במחקרים רבים כמונחים מקבילים בעלי משמעות זהה (Jugert et al., 2013; יוגב-קרן וכץ, 2013).

Breton מתייחס למעורבות אזרחית כ: "מעורבותם של פרטים בסביבתם החברתית, אשר יכולה להתרחש באמצעות רשתות קשרים בין-אישיות, באמצעות ארגונים או במסגרות כגון בת-ספר, בת-חולים, מקום העבודה, הקהילה האתנית, השכונה והקהילות האזוריות והלאומיות". למעורבות כזו יכולים להיות מגוון מופעים, כמו גילוי עניין במתרחש בקבוצה או בקהילה, דאגה לאחרים, הענקת תמיכה וסיוע לא פורמלי, מתן תרומה כספית, השתתפות בהתארגנויות קהילתיות והתנדבות בארגונים (Breton, 2003, אצל יוגב-קרן וכץ, 2013, עמוד 13).

על אף שמעורבות אזרחית איננה תחום עניין מרכזי עבור פסיכולוגים, האגודה האמריקנית לפסיכולוגיה (APA) הציעה הגדרה ברורה למונח שהפכה מקובלת, לפיה מעורבות אזרחית היא "פעולות אינדיבידואליות וקולקטיביות שנועדו לזהות סוגיות המעוררות עניין ציבורי ולהתייחס אליהן". האגודה מסווגת תחת המטרייה זו פעילויות רבות, כמו: התנדבות של הפרט, מעורבות בארגונים והשתתפות בבחירות (APA, 2019).

שלוש ההגדרות שהוצעו לעיל, במיוחד אלה של פוטנם ושל האגודה האמריקאית לפסיכולוגיה, מציעות כי מעורבות אזרחית כוללת ממד פוליטי ואזרחי כאחד. באותה נימה, (Youniss, Bales et al., 2002) טוענים, כי מעורבות אזרחית יכולה לנוע על ציר, שקצהו האחד הוא התחום הפוליטי וקצהו השני הוא התחום האזרחי. הפגנות, למשל, משתייכות לקצה הפוליטי, ואילו התנדבות (קונספט עליו נרחיב בהמשך) בקצה החברתי של אותו הציר (אצל Jugert, Eckstein Noack, Kuhn & Benbow, 2013). מכך עולה, שהן פעילויות פוליטיות והן פעילויות אזרחיות יכולות להיכלל תחת ההגדרה של מעורבות אזרחית. יחד עם זאת, בשל טשטוש הגבולות בין ה"פוליטי" ל"חברתי" (Norris, 2003), ההבחנה הקונספטואלית בין שני הממדים היא חשובה.

השתתפות פוליטית

הטיפולוגיה שמציעים Ekman ו-Amna (2012) לשני המושגים "מעורבות אזרחית" ו"השתתפות פוליטית" יכולה להיות בעלת ערך מן הבחינה הזו. החוקרים מבחינים בין השתתפות פוליטית גלויה לבין מעורבות אזרחית, אליה הם גם מתייחסים כאל השתתפות פוליטית סמויה, וכן בין פעילויות המתבצעות במישור האישי לבין כאלה שהן קולקטיביות באופיין. עיקרי הרעיונות המוצעים במסגרת הטיפולוגיה שלהם מוצגים באופן סכמתי בטבלה המופיעה להלן³.

³ הטבלה תורגמה לעברית על-ידינו מתוך המאמר של Ekman ו-Amna (2012) (עמוד 292).

השתתפות אזרחית / השתתפות פוליטית סמויה		השתתפות פוליטית גלויה		
מעורבות (תשומת לב) involvement	מעורבות אזרחית (פעולה) civic engagement	השתתפות פוליטית פורמלית	אקטיביזם (השתתפות פוליטית חוץ-פרלמנטרית) בלתי חוקי	חוקי
ברמת הפרט				
עניין אישי בפוליטיקה ובסוגיות חברתיות	פעילויות המבוססות על עניין אישי ועל מתן תשומת לב לסוגיות פוליטיות וחברתיות	השתתפות בבחירות	פעילויות חוץ פרלמנטריות המאפשרות לפרט להשמיע את קולו או ליצור שינוי תוך שימוש באמצעים שעומדים לרשותו כאינדיבידואל (חתימה על עצמות, צרכנות פוליטית)	מעשים בלתי חוקיים המונעים ממוטיבציה פוליטית במישור האינדיבידואלי
ברמת הקולקטיב				
תחושת השתייכות לקבוצה או לקולקטיב בעלי אג'נדה פוליטית מובחנת סגנון חיים בעל אוריינטציה פוליטית שבא לידי ביטוי בתחומי חיים כמו: זהות, ביגוד, מוזיקה, מזון וערכים	פעילות התנדבותית לשיפור התנאים הקיימים בקהילה מקומית, למטרות צדקה או במטרה לעזור לאחרים שאינם נמנים על המעגל המשפחתי והחברתי הקרוב	השתתפות פוליטית מאורגנת, כגון: חברות במפלגות פוליטיות, איגודי עובדים וארגונים	צורות של השתתפות פוליטית שאינה מאורגנת באופן מובנה או כזו שהיא מבוססת רשת (network-based): תנועות חברתיות חדשות, הפגנות, שביתות ומחאות	פעילויות אלימות, בלתי חוקיות ומחאות: הפגנות, מהומות, פלישה לבניינים נטושים, פגיעה ברכוש, עימות עם שוטרים או עם יריבים פוליטיים

התנדבות

התנדבות היא מושג נוסף בעל דומיננטיות רבה בתחום המחקר העוסק במעורבות אזרחית, והיא נתפסת כביטוי אקטיבי של מעורבות אזרחית (Trunk Širca, Dermol, Novak & Trunk, 2016). התנדבות מוגדרת כפעולה המתבצעת על-ידי הפרט מתוך בחירה חופשית, ללא קבלת תשלום, במסגרת ארגון כלשהו (Morrow-Howell, 2010). זוהי פעולה המקפלת בתוכה מתן סיוע אנושי מצד הפרט, והיא נתפסת כאצילית, היות שיש בה תועלות עבור אחרים, כאלה שאינם נמנים על המעגל החברתי והמשפחתי הקרוב של המתנדב (Haefliger & Hug, 2009, אצל Bacter & Marc, 2016, 82). פרופ' בני גדרון, ממובילי חקר ההתנהגות ההתנדבותית בישראל מתייחס להתנדבות כאקט המתקיים כאשר: "הפרט נותן מרצונו החופשי לגוף אחר מזמנו וממרצו על ידי עבודה ללא תמורה כלכלית כלשהי" (אצל נידל-שמעוני, 2007, עמוד 12). מחקר ההתנדבות בישראל עוקף בהיקפיו את מחקר המעורבות החברתית, לדעתנו, בשל היותו תחום מחקרי צר יותר, שקל יותר למדוד ולכמת. על כך נרחיב להלן.

2.2. מבט מקומי, מה קורה בישראל?

בישראל, מעטים הם המחקרים האמפיריים העוסקים במעורבות חברתית, על אחת כמה וכמה זו המתמקדת בצעירים. קיימים אומנם מחקרים העוסקים בנישות השונות של המעורבות החברתית, כמו התנדבות, פילנתרופיה והשתתפות פוליטית, אך גם הם אינם רבים, ומאחר שהם מתמקדים בהיבט אחד של המעורבות החברתית, לא מופיעה בהם הגדרה שיטתית של המושג. מחקרם של יוגב-קרן וכץ (2013) הוא, ככל שידוע לנו, מהמחקרים הבולטים, המקיפים והעדכניים ביותר בתחום המעורבות החברתית, והוא ימלא תפקיד מרכזי בסקירה זו. אולם, גם מחקר זה אינו מספק מענה לרבות מהשאלות עליהן נועדה סקירה זו לענות. המונחים בהם עושים החוקרים שימוש הם "מעורבות חברתית" ו"השתתפות חברתית" לסירוגין, ונדמה שמהבחינה הזו, השימוש במושג אלו משקף את השימוש השגור בשיח המתקיים ב"שטח".

במסגרת מחקר זה ובניסיון לפתח כלי למדידת מעורבות חברתית של צעירים לצורותיה השונות, מאמצים יוגב-קרן וכץ (2013) את המובן הרחב של המעורבות החברתית, ומתייחסים למעורבות חברתית כקונספט הכולל 4 ממדים: פוליטי, צרכני, דתי וחברתי. תחת השתתפות פוליטית הם כוללים פעולות כמו: הצבעה בבחירות הארציות והמקומיות, חברות במפלגה, מעורבות בפעילות מפלגתית, חתימה על עצומה פוליטית, הצטרפות לחרם, השתתפות בהפגנה, הצטרפות לשביתה או עיסוק בפעילות פוליטית לא מפלגתית. השתתפות צרכנית כוללת לידים רכישת מוצרים השומרים על הסביבה או כאלה שלא נוסו על ידי בעלי חיים, השלכת בקבוקי פלסטיק ריקים למחזורית, רכישת מוצרים ידידותיים לסביבה שהם יקרים יותר מהמוצרים המקבילים ה"רגילים", השתתפות בהפגנות בנושאי צרכנות או חרם על מוצרים, וכן בחירת מוצר או שירות שנועדו לקדם מטרה חברתית. השתתפות דתית מתייחסת לביקור בבית כנסת/מסגד או כנסייה ובהשתתפות בכינוסים בנושאי ו/או בהרצות בנושאי דת. השתתפות חברתית מצביעה מבחינתם על פעולות כמו: מתן תרומות, התנדבות והשתתפות ביוזמות או בפעילויות קהילתיות מקומיות (יוגב-קרן וכץ, 2013).

שני מסמכים חשובים נוספים שמאירים את הברור המושגי אותו ביקשנו להציג בפרק זה באור נוסף הם ערכת ההפעלה למעורבות חברתית ולמנהיגות במרכזי הצעירים (שיין, 2011) וכן מחוון ההשתתפות האזרחית שפותח על ידי קרן גנדיר (ללא תאריך). על אף שהם אינם מבוססים על מחקר אמפירי, הם מלמדים על ההתייחסות אל המושג "מעורבות חברתית" מצד ה"שטח", המתרגם את התיאוריה לפעולות מעשיות מוחשיות, ומכאן חשיבותם.

במקור הראשון, שנכתב במטרה לסייע למרכזי הצעירים בישראל לפתח את תחום המעורבות החברתית ולקדמו, ההתייחסות אל מעורבות חברתית היא כאל תחום המקפל בתוכו עשייה סביבתית, פוליטית, כלכלית וחברתית כאחד (שיין, 2011). במחווון שפיתחה קרן גנדיר להשתתפות אזרחית של

צעירים, מוזכרים 9 ערוצים העומדים לרשות הצעיר ושזרכם הוא יכול להשתתף ולתת ביטוי לעמדותיו: השתתפות חיקיתית, השתתפות פוליטית, השתתפות התנדבותית-יזמית, השתתפות קהילתית, השתתפות צרכנית, השתתפת תקשורתית, השתתפות תרבותית, השתתפות חומרית והשתתפות פרופסיונאלית (גנדי, ללא תאריך)⁴.

2.g. מי הם "צעירים"?

מהספרות המחקרית עולה, כי הגדרת קבוצת היעד "צעירים" שונה ממדינה למדינה ומקבלת פירושים שונים במקומות שונים בעולם (יוגב-קרן וכץ, 2013). על מנת שלא לחרוג מן הגבולות שהוקצו לסקירה זו, נתמקד בהגדרה של המונח "צעירים" בישראל בלבד.

נכון להיום, במדינת ישראל, שבה עד לפני קצת למעלה מעשור עדיין לא נעשה כלל השימוש במושג (רודיק כהן ולכל לנדה, 2013), עדיין לא קיימת הגדרה רשמית חד-משמעית מי הוא צעיר (כהן, אלוביץ' וגלבו, 2015). יחד עם זאת, הגופים והמוסדות הפועלים כיום כדי לתת מענה לצעירים, נוהגים להתייחס אל "צעיר" באופן דומה, כאל מי שגילו עומד על בין 18 ל-35. הגדרה בלתי פורמלית זו השתגרה בשיח הצעירים בישראל והפכה לשימושית ונפוצה.

כך למשל, בסקר שערך המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי בשנת 2008 לבחינת דפוסי ההתנהגות הפילנתרופית של הציבור בישראל, בדגש על צעירים, הוגדרו כ"צעירים" אלה מבין משתתפי המחקר, שגילם עמד על בין 18 ל-34 (חסקי-לוונטל, יוגב-קרן וכץ, 2013). רשות הצעירים במשרד לשוויון חברתי, שקמה כדי לממש את הפוטנציאל הגלום באוכלוסיית הצעירים בישראל תוך חתירה להגברת מעורבותם בעניינים ציבוריים, גם היא מתייחסת לצעירים כאל מי שגילם עולה בקנה אחד עם טווח הגילאים שצוין לעיל (המשרד לשוויון חברתי, רשות הצעירים, 2019). כמו כן, במסמך מדיניות לאומית לקידום צעירים בישראל, מוגדר "צעיר" באופן זהה מבחינת השתייכות לקבוצה הגיל (כהן, אלוביץ' וגלבו, 2015).

את קבוצת הצעירים נהוג לחלק למספר תתי-קבוצות גיל בהתאם לצרכים הייחודיים המאפיינים צעירים בכלל תת קבוצה. במחקר שפורסם מטעם מרכז טאוב, מציעה פוקס (2015) חלוקה של צעירים שהם סטודנטים ואקדמאיים ל-4 קבוצות גיל;

1. צעירים בגילאי 18 עד 22, המשרתים בצבא או בשירות לאומי וצעירים ערבים הפונים להשכלה אקדמית.
2. צעירים בגילאי 23 עד 26, שסיימו את השירות הצבאי או הלאומי והמתחילים ללמוד באוניברסיטה / במוסדות אחרים להשכלה גבוהה.

⁴ בהתייחס לכלל ערוץ השתתפות מפורטות בטבלה כל הפעולות והפרקטיקות הנכללות תחת אותו ערוץ. להרחבה ראה: גנדי, ללא תאריך.

3. צעירים בגילאי 27 עד 30, שהם סטודנטים (אף כי מספר הסטודנטים בתת-קבוצה זו נמוך במחצית מספר הסטודנטים בקבוצת הגיל הצעירה יותר).

4. צעירים בני 31 עד 34, אשר סיימו את לימודיהם האקדמיים ונמצאים בתחילת דרכם בשוק העבודה.

כהן, אלוביץ' וגלבוע (2015) ממיינים את הצעירים לשלוש תתי-קבוצות; הראשונה כוללת צעירים בגילאי 18-21, שסיימו תיכון ושירות צבאי, לאומי או אזרחי; השנייה, צעירים בני 21 עד 27, שהם סטודנטים או כאלה הנמצאים בתחילת הקריירה התעסוקתית; השלישית כוללת משפחות צעירות, בגילאי 27 עד 35.

תת-קבוצה נוספת הנמנית על קבוצת ה"צעירים" אליה מתייחסים רבים מהמסמכים המנהליים⁵ היא צעירים במצבי סיכון. הללו הם צעירים, שבהשוואה לבני גילם, הינם בעלי הישגים דלים במשימות ההתפתחויות בהן מצופה מהם לעמוד, מה שבא לידי ביטוי בקושי להשתלב בחיים הבוגרים באופן מלא. על תת-קבוצה זו נמנים צעירים הנמצאים בסיכון על רקע חברתי, אישיותי, התנהגותי וכן בגין השכלה נמוכה ומשאבי תעסוקה דלים. צעירים חרדים, ערבים, עולים וחסרי עורף משפחתי גם הם נכללים תחת ההגדרה של צעירים בסיכון (יוזמה לאומית לקידום צעירים במצבי סיכון בישראל, 2015). המשמעות היא, כי כדי שצעירים הנמנים על תת-קבוצה זו יממשו את הפוטנציאל שלהם ויחוו הצלחה, דרושה השקעה של משאבים נוספים, בהשוואה למשאבים שיש להשקיע בקבוצת הצעירים שאינם נמצאים בסיכון (רודריך כהן ולכל לנדה, 2013).

רודריך כהן ולכל לנדה (2013) כוללות תחת תת-קבוצה זו מגוון אוכלוסיות נוספות: עולים מבוכרה ומהקווקז ובני העדה האתיופית, בעלי צרכים מיוחדים ובעלי מוגבלות, ערבים, צעירים השוהים במסגרות חוץ-ביתיות, צעירים חסרי תעודת בגרות, בעלי מגבלה פיזית או נפשית, צעירים שלמדו במסגרות החינוך המיוחד, כאלה שלא שירות בצבא או שירות לאומי וצעירים שנעזרו בשירותי הרווחה. מספר לא מבוטל של דו"חות מנהליים עומדים על הפער בין האתגרים המורכבים העומדים בפני תת-קבוצה זו של צעירים בסיכון לבין הפתרונות המוצעים להם כדי להיטיב עימם (יוזמה לאומית לקידום צעירים במצבי סיכון בישראל, 2015; קטן, 2009; רבינוביץ', 2017).

על אף שהגיל הכרונולוגי הוא מהמרכיבים הבולטים והמתבקשים ביותר, המבדילים את ה"צעירים" מאוכלוסיות אחרות, ההגדרה של "צעיר" חובקת מרכיב חשוב נוסף, הקשור לצרכיה הייחודיים של קבוצת גיל זו ואל השלב שבו היא נמצאת בחייה, אליו מתייחסים מחקרים כאל תקופת הבגרות הצעירה (Young adulthood). זוהי תקופה שבה הצעירים הם, מצד אחד, כבר בגירים על פי חוק, אך מצד שני, טרם סיימו את משימת ההתבגרות, על כל ההחלטות שמשימה זו כוללת ושבהן עליהם להכריע. על

⁵ כפי שהוסבר במבוא, אנחנו מתייחסים לכל מסמך שאינו מחקרי-אמפירי ושגובש ונוצר מתוך ה"שטח" כאל "מנהלי": מדריכי הפעלה, דו"חות, ניירות מדיניות וכן הלאה.

בסיס הנחת עבודה זו, הרי שצעירים נחשבים לא רק כמי שמשתייכים לקבוצת הגיל המוזכר לעיל, אלא גם כמי שמתמודדים עם סוגיות רבות שטרם הגיעו לידי הכרעה בתחומים: תעסוקה, השכלה, בניית זהות, שייכות ומשפחות (רודיך כהן לכל לנדה, 2013).

קטן (2009) גם הוא שם דגש על המאפיינים הייחודיים של אוכלוסייה זו, בבואו להגדיר מי הם "צעירים". במסמך שמטרתו להציג את צרכי הצעירים בישראל ולבחון אלו מהם מקבלים מענה ועל-ידי מי, הוא טוען, כי הימצאותו של הצעיר בשלב של מעבר מתקופת ההתבגרות לתקופת הבגרות (כך שהוא כבר אינו בגדר מתבגר אך גם עדיין איננו בוגר) מעמידה אותו בפני אתגרים שונים כדי להפוך לבוגר עצמאי מבחינה רגשית וכלכלית. בדומה לרודיך כהן ולכל לנדה האתגרים העיקריים אותם הוא מונה הם: השתלבות במסגרת לרכישת השכלה גבוהה, רכישת מקצוע שיבטיח הכנסה הולמת וסיפוק אישי, השגת דיור הולם והשתלבות במסגרת חברתית שתספק תחושת שייכות ותאפשר מעורבות חברתית. היות שמן המשמעות הנוצקת להגדרה "צעיר" נגזרים גם צרכיהם וכן ההתערבויות שנועדו לתת מענה לצרכים הללו, הרי שמן הראוי יהיה להתייחס להגדרה של המונח "צעיר" כאל כזו החובקת שני היבטים: היבט גילי והיבט של המאפיינים הייחודיים הקשורים לסוגיית ההכרעות הלא פשוטות שנדרשים צעירים לבצע בשלב זה בחייהם (רודיך כהן לכל לנדה, 2013).

סיכום פרק שני

- ∴ בישראל, הן ברמת התיאורטיה (המחקר) והן ברמת הפרקטיקה הישראלית ב"שטח", נוצקת למונח "מעורבות חברתית" משמעות רחבה, הכוללת פעולות ומעשים מקשת רחבה של ספרות ותחומי חיים.
- ∴ משמעות זו נמצאת בהלימה עם המשמעות המיוחסת למונח במחקר מחוץ לישראל.
- ∴ ההגדרה של "צעיר" מקפלת שני מרכיבים: אחד הוא מרכיב הגיל והשני הוא מרכיב הנוגע בצרכים הייחודיים של אוכלוסייה זו ובצומת הדרכים בו.

3. מניעים ל-וחסמים בפני- מעורבות חברתית

ספרות המחקר הבינלאומית רווייה במאמרים ומחקרים מהם ניתן להפיק מידע על- ולהסיק מסקנות לגבי- המניעים למעורבות חברתית. יחד עם זאת, חשוב להדגיש, כי רובה מתמקדת בהיבט אחד של מעורבות חברתית, והוא ההתנדבות. באופן זומה, קורפוס המחקר הישראלי העוסק במעורבות חברתית, גם הוא דן בעיקר בהתנדבות, כאשר המחקרים אינם מתמקדים בהכרח בצעירים. חלקם עוסקים בציבור בכללותו ורבים מהם מעמידים במוקד בני נוער, בשני המקרים מדובר באוכלוסיות שאינן מעניינה של סקירת ספרות זו. יש לקחת בחשבון הערה זו בעת קריאה ועיבוד המידע שיוצג להלן, על מנת שבעת תרגומו לצעדים פרקטיים לעידוד מעורבות חברתית של צעירים, יבוצעו ההתאמות הנדרשות לאוכלוסיית היעד.

3.א מניעים למעורבות חברתית- מבט מקרוב בינלאומי

מספר פרספקטיבות תיאורטיות יכולות לענות על השאלה מהם המניעים העומדים מאחורי החלטתו של צעיר להיות מעורב חברתית. הפרספקטיבה הפסיכולוגית מדגישה היבטים פנימיים נפשיים של הפרט, כגון: מאפיינים אישיותיים, תפיסה עצמית ומוטיבציה. הפרספקטיבה הסוציולוגית מתמקדת במאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הפרט, כמו מגדר, מעמד סוציו-אקונומי, גזע ושייך אתני, ואילו תיאוריות כלכליות מסיטות את הפוקוס אל התגמולים החשובים הנגזרים מן המעורבות- בין אם התגמולים הללו הם חומריים (כמו קבלת שירותים בחינם) ובין אם הם אינם חומריים (כמו תגמולים הקשורים לסיפוק אישי, תחושת גאווה על עשיית טוב ועוד) (גל, 2016).

במסגרת הפרספקטיבות הללו, נבנו לאורך השנים מודלים רבים המבקשים להציע סיווג קטגוריאלי של המניעים למעורבות חברתית. יוגב- קרן וכץ (2013) מסווגים את המניעים למעורבות חברתית בקרב צעירים לגורמים פנימיים, הנוגעים לצעיר עצמו ולגורמים חיצוניים. הגורמים מן הסוג הראשון מציינים את המשאבים הנפשיים והכוחות הפסיכולוגיים המאפשרים לבני אדם להתגבר על מכשולים כדי להיות מעורבים בפעילות חברתית. הערכים שמנחים את הפרט בחייו, העניין שיש לו בפעילות וההנאה שהוא מפיק ממנה גם הם נתפסים כמניעים פנימיים (Baster and Marc, 2016) וכן מימושם של שני צרכים אנושיים בסיסיים- הצורך בהשתייכות והצורך במשמעות ומטרה בחיים- גם הם נתפסים כפקטורים פנימיים מעודדי מעורבים חברתית (Flanagan & Levine, 2010). מניעים חיצוניים הם לרוב הנורמות השולטות בחברה נתונה והמידה שבה הנורמות הללו מתייבות התנהגות של מעורבות חברתית (Baster and Marc, 2016).

קיטלוג אחר של מניעים למעורבות חברתית מתייחס למניעים אידיאולוגיים-נורמטיביים ולמניעים אינסטרומנטליים-משימתיים; הראשונים נגזרים מאידיאולוגיה פוליטית או דתית ומנורמות וערכים של

הפרט, והאחרונים מהתועלות שמקפלת בתוכה ההתנדבות עבורו, כמו קידום בעבודה (דריהם ויורק, 2002).

קיטלוג אחר נוסף דש במניעים אלטרואיסטיים (זולתניים) ואגואיסטיים (אנוכיים). המשותף למניעים מהסוג הראשון הוא כי הם כולם תוצר של אמפתיה נטולת אינטרס לאדם שסובל ורצון ממשי לסייע לאחר ולהיטיב עם רווחתו. המניעים מהסוג השני הם מוכווני-עצמי, והם קשורים לאינטרס אישי שיש לפרט (Maner and Gailliot, 2007). המניעים האגואיסטיים הבולטים במחקר הם: רכישת ידע או פיתוח מיומנויות, רכישת ניסיון מקצועי שיכול לתרום לפיתוח קריירה, מפלט מבעיות אישיות ורגשות שליליים, חיזוק קשרים חברתיים ושאיפה לצמיחה אישית והתפתחות (Snyder and Omoto, 2009) אצל Cornelis, Van Hiel & De Cremer, 2013). כמות לא מבוטלת של מחקרים שבחנו את המניעים להתנדבות בקרב צעירים, בדגש על סטודנטים, מצאו כי הללו כוללים שילוב של מניעים אגואיסטיים ואלטרואיסטיים כאחד (Sergent & Sedlacek, 1990; Fitch, 1987) אצל חסקי-לוונטל ואחרים, 2011).

3.2. מבט לוקאלי: מניעים למעורבות חברתית של צעירים בישראל

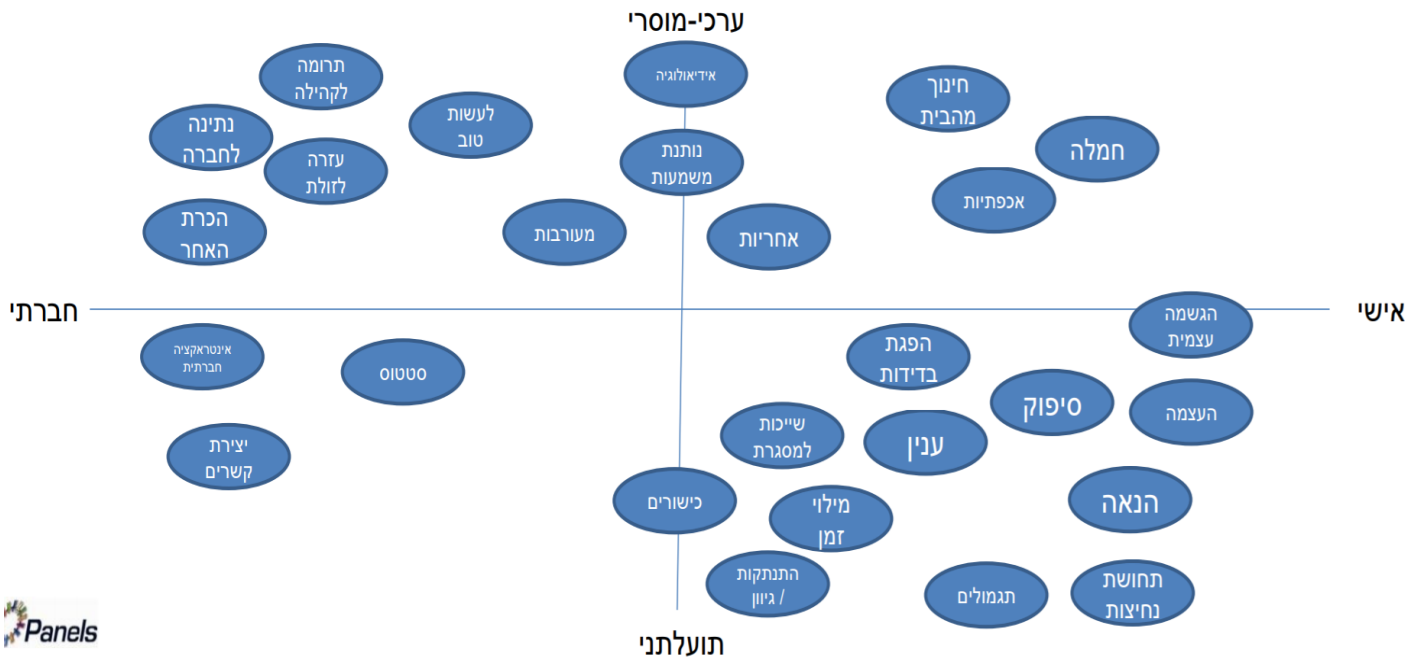
מחקרם של חסקי-לוונטל ואחרים (2011), שהוזכר זה מכבר בפרק הקודם, שופך אור על מניעי ההתנדבות של צעירים. מחקרם, שביקש להתחקות אחר דפוסי ההתנדבות והפילנתרופיה של הציבור בישראל, בדגש על צעירים בגילאי 18-34 (42% מכלל משתתפי המדגם, סך הכל 647 צעירים) בדק, בין היתר מהם המניעים להתנדבות בקרב קבוצת אוכלוסייה זו. במסגרת סקר טלפוני נתבקשו משתתפי המחקר לדרג 14 היגדים המתארים מניעים להתנדבות את המידה שבה כל אחד מהם נכון עבורם בסולם בן 5 רמות (מ-1 עד 5). שלושת המניעים שקיבלו את הדירוגים הגבוהים ביותר בקרב צעירים שההתנדבות שלהם מוגדרת כ"פורמלית" (כלומר בארגונים ובמסגרות רשמיות ומוכרות) היו: הרצון ליצור חברה טובה יותר, השני הוא התחושה הטובה הכרוכה בסיוע לזולת והשלישי הוא הזדהות עם מטרות הארגון במסגרתו נעשית ההתנדבות. מניעי התנדבות נוספים שקיבלו אחוזי דירוג גבוהים הם: "אני לומדת דברים חדשים על עצמי תוך כדי ההתנדבות" (76%), "התנדבות היא הזדמנות למעורבות חברתית" (73%) ו-"התנדבות היא הזדמנות לפתח קשרים חברתיים" (65%).⁶ המניעים שנמצאו פחות משמעותיים להתנדבות הם, קידום קריירה (26%), קבלת שירות מהארגון במסגרתו מתבצעת ההתנדבות (23%) ובדידות (6% בלבד).

כאשר נשאלו הצעירים על התגמולים שהם מפיקים מההתנדבות, הם ציינו את ההרגשה שהם מועילים ותורמים (63% מהמשיבים). תגמולים שנמצאו פחות רלוונטיים "פתרון בעיות שמדאיגות אותי" (21%), "הערכה ותודה" (8%) ו-"יצירת קשרים חברתיים" (1%) (חסקי-לוונטל ואחרים, 2011).⁷

⁶ לטבלה המסכמת את דירוג המניעים מהנפוץ ביותר ועד הפחות נפוץ לפי תשובות הנבדקים ראה: חסקי-לוונטל ואחרים, עמוד 18.
⁷ אין מידע על איכות הכלי (אלו בדיקות נעשו ומה תוצאותיהן) וכן על סוגי ההתנדבויות שנבדקו, יש להתייחס אל הממצאים בזהירות.

במחקר שבוצע על-ידי מכון המחקר פאנלס (2016) ועסק במניעים וחסמים לפעילות התנדבותית בישראל מסווגים המניעים להתנדבות לארבע תתי-קטגוריות: מניעים אישיים, מניעים חברתיים, מניעים ערכיים/מוסריים ומניעים תועלתיים. האיור שלהלן, שהופיע בתמצית דו"ח המחקר, מסכם היטב את המניעים השונים לפי חלוקה קטגוריאלית (פאנלס וגל, 2016, שקופית מספר 26)

אל רשימת המניעים שצוינו לעיל, מוסיף שיין מספר מניעים נוספים למעורבות חברתית, והם, תחושת שייכות או קהילתיות, היכולת לחשוב באופן ביקורתי והצוהר שפותחת המעורבות החברתית לנטילת תפקידים מנהיגותיים- כל אלה, לטענתו, מהווים גורמים מוטיבציוניים למעורבות חברתית (שיין, 2011). על אף שמדובר במסמך שאינו מחקרי-אקדמי, הוא נכתב על סמך ניסיון מצטבר, מידע ונתונים שנאספו במסגרת הפעלת מרכזי הצעירים ותוכניות שונות למעורבות חברתית משנת 2006, ועל כן, היא מציעה פרספקטיבה, המשלימה את התמונה שתוארה עד כה מן ההיבט של מניעיהם של צעירים למעורבות חברתית.

3.g. עמדות ותפיסות של צעירים כלפי מעורבות חברתית

לאור הקשר החיובי שאושש אמפירית זה מכבר, בין עמדות להתנהגות, כך שהמשתנה הראשון משפיע על השני (Bainbridge Frymer & Nadler, 2017), הרי שניתן להקיש כי עמדותיו של אדם משפיעות על מעורבותו החברתית (יוגב-קרן וכץ, 2013). על כן, יהיה זה מועיל להתעכב על עמדותיהם של צעירים כלפי מעורבות חברתית. בדומה לממצאים והמסקנות שהוצגו בהתייחס למניעים למעורבות חברתית,

גם אלה שיוצגו להלן אינם מתמקדים בהכרח בצעירים ושמים דגש בעיקר על התנדבות, שהיא ביטוי אחד (אם כי מרכזי) של מעורבות חברתית.

במחקר שבחן דפוסי ההתנדבות והתרומה של הציבור בישראל (שי, לזר, דוכין וגדרון, 1999), נתבקשו 1500 איש, גברים ונשים בגילאי 21 ומעלה, להשיב על שאלון טלפוני בו הוצגו להם 16 סיבות העשויות להניע בני אדם להתנדב. בהתייחס לכל סיבה הם נדרשו לציין באיזו מידה לדעתם היא מעודדת התנדבות. ממצאי המחקר הראו, כי עמדות הציבור כלפי התגמולים והרווחים שניתן להפיק מההתנדבות הן כדלהלן: יצירת קשרי ידידות חדשים (62%), חיזוק תחושת השייכות לקהילה ולחברה (62%), קיום קשרים עם ארגונים ומוסדות (48%), מתן ביטוי לאישיותו של המתנדב (50%) ומתן ביטוי לאמונותיו (44%). על אף שהמשמעות שההתנדבות מקבלת והתגמולים שניתן להפיק ממנה משתנים לאורך שלבי החיים (חסקי-לונטל ואחרים, 2011), מעמדותיו של הציבור כלפי מה שמניע בני אדם להתנדב, ניתן גם להקיש וללמוד על מה שעשויים צעירים לחשוב אודות סוגייה זו.

על עמדות כלפי התנדבות ניתן ללמוד גם ממחקרה של חברת פאנלס שהוזכר לעיל. אחת ממטרותיו של המחקר הייתה גם לאפיין תפיסות ועמדות כלפי מתנדבים והתנדבות. ממצאי המחקר, שהתבסס על קבוצות מיקוד ועל ראיונות עומק עם 179 משתתפים- מתנדבים ולא מתנדבים כאחד- הראו, כי מתנדבים נתפסים לרוב באופן חיובי כאכפתיים וטובי לב ובעלי רמות גבוהות של מודעות ואחריות חברתית גבוהות. העמדות השליליות כלפי מתנדבים באו לידי ביטוי בשימוש במונחים "פראירים", אם כי הן היו פחות שכיחות בהשוואה לעמדות החיוביות (פאנלס וגל, 2016).

ד.3. חסמים בפני מעורבות חברתית

המחקר האקדמי עוסק במניעים להתנדבות יותר מאשר בחסמים הניצבים בפניה. בסקירת ספרות העוסקת במניעים ובחסמים להתנדבות שנכתבה על ידי גל (2016), ושהוגשה לג'וינט ישראל, טוענת גל, כי מתוך הספרות העוסקת במניעים או בגורמים מעודדי התנדבות, ניתן להסיק מה עלול לעכבה, גם אם הגורמים המעכבים לא קיבלו התייחסות מפורשת בספרות. למשל, אם אחד הגורמים המוטיבציוניים להתנדבות הוא הצורך במציאת מטרה או משמעות בחיים (Flanagan & Levine, 2010), כפי שתיארנו בפרק הראשון של סקירה זו, ניתן לשער, כי אי הפקת משמעות מההתנדבות (כאשר המתנדב סבור, כי לא באמת זקוקים למתנדבים בארגון בו הוא שולב או כאשר מועמד להתנדבות חש, כי אופציית ההתנדבות המוצעת לו אינה טומנת בחובה משמעות רבה) יהווה חסם בפני התנדבות רציפה ומושכת. השערה זו מקבלת תימוכין בספרות (פאנלס וגל, 2016). חסמים נוספים שעולים ממחקרים שנערכו בישראל הם: היעדר עניין או אתגר שמעוררת ההתנדבות או חוסר מיצוי של הכישורים שיש למתנדב להציע כמו גם קשיים לוגיסטיים ארגוניים ובירוקרטיים, הנוגעים לקשר שבין המתנדב למסגרת הארגונית שבה הוא פועל (פאנלס וגל, 2016).

היעדר זמן הוא סוגייה בולטת בדיון על החסמים בפני התנדבות, במיוחד בקרב אוכלוסיית הלא מתנדבים. בקרב אלה, התנדבות נתפסת כפעולה שיש להקדיש לה זמן רב, מה שיוצר רתיעה מלהשתתף בה (פאנלס וגל, 2016). זה גם חסם שכיח בקרב מתנדבים שהתנדבו בעבר, אך קטעו את פעילותם (חסקי-לוונטל ואחרים, 2011).

מאפייניו החברתיים-תרבותיים של דור ה-Y: חסם בפני מעורבות חברתית?

עמידה על מאפייניו הסוציו-תרבותיים של דור ה-Y, או על ה"דנ"א התרבותי" שלו, כפי שמתבטאים אלמוג אלמוג (2016), תספק תובנות על החסמים והאתגרים העומדים בפני מעורבות חברתית מצד צעירים.

דור ה-Y נחשב מבחינה מחקרית כדור הכולל צעירים שנולדו בשנות ה-80' עד אמצע שנות ה-90', הגדרה גילית החופפת להגדרה של "צעיר", ועל כן פרספקטיבת דור ה-Y היא רלוונטית לדיון הנפרס לעיל.

דור ה-Y גדל בעידן קפיטליסטי ואינדיבידואליסטי, שבו מקסום הרווח והתועלת האישית הם מושגי מפתח. סביבה תרבותית כזו ייצרה בקרב בני דור ה-Y שאיפה להישגיות ולהגשמת מטרות חומריות, כמו: להתעשר, לזכות בתהילה ולכנות קריירה משגשגת (הרשקוביץ, 2014). למרות שמחקרים מראים, כי צעירים בישראל הנמנים על דור ה-Y מתנדבים דווקא יותר מכל הדורות הקודמים להם (בר וארנון, 2012), מאפיין זה מרמז על התייחסותו של דור זה להתנדבות בפרט ולמעורבות חברתית בכלל, כזו שמן הראוי כי תקבל מענה בעת גיבוש אופני הפעולה לקידום מעורבות חברתית של צעירים. כלומר, היות שצעירים אלה זקוקים לתגמולים חומריים על מאמציהם, הרי שניתן לשער, כי כדי להיות מעורבים חברתית עליהם לחוש כי הם מחוללים שינוי וכי הם מפיקים מכך תועלות, כמו רכישת מיומנויות וכישורים חדשים. מאמרם של בר וארנון (2012) תומך בהשערה זו.

מאפיין נוסף של דור זה, שקשור באופן ישיר לצורך שלו בהישגיות, הוא הלחץ הנפשי בו הוא נתון. כמי שהוריהם דחפו אותם להישגים מוחשיים, וכמי שתופסים את החיים כתחרות מתגמלת, הרי שצעירי דור ה-Y חשים כי הם נמצאים במרוץ, מה שבתורו מייצר לחץ (הרשקוביץ, 2014). אלמוג ואלמוג, בספרם "דור ה-Y: כאילו אין מחר" (2016), שהוא גם המחקר המדעי המקיף ביותר שנעשה על דור ה-Y הישראלי, מסבירים, כי צעירים אלה מתקשים לעמוד בלחצים הללו וכי החוסן הנפשי שלהם הוא נמוך, מה שבא לידי ביטוי בעזיבה תכופה של מקומות עבודה, בקושי של סטודנטים לעמוד בלוחות הזמנים של הגשת עבודות אקדמיות, בפרידות של זוגות צעירים עקב המשבר הקטן ביותר ובקושי של מפקדים וקצינים בצבא להתרחק מהבית ולקבל ביקורת. לטענתם, בהשוואה לדורות הקודמים, זהו דור שמרגיש שקשה לו יותר.

מאפיינים אלה של דור ה-Y, או של קבוצת הצעירים, עשויים להשפיע על זפוסי המעורבות החברתית שלו, ועל מן הראוי להתעכב עליהם. סוגיית היעדר הזמן להתנדבות למשל, נמצאת בהלימה עם הטענות הנידונות לעיל לגבי הלחץ בו נתון דור ה-Y. כאשר צעיר עומס וחש כי הוא מצוי במרוץ, קשה יהיה לו להתפנות הן מבחינת זמן והן מהיבט של השקעת משאבים נפשיים להתנדב או להיות מעורב חברתית.

מחקר דור ה-Y, על אף כי הוא תחום מחקרי יחסית חדש בישראל, נמצא בצמיחה וגדילה. הממצאים שהובאו לעיל הם בבחינת תמצית קצרצרה, המביאה על קצה המזלג ובאופן בלתי ממצה, את המורכבות המאפיינת דור זה. העמקת ההבנה והידע על ייחודיותו של דור ה-Y, האתגרים העומדים בפניו והבעיות המטרידות אותו, כפי שהללו מוצגים במחקר, היא הכרחית לטעמינו, כדי להבין גם את מה שמניע צעירים להיות מעורבים חברתית או את מה שמעכב אותם מלעשות כן.

סיכום פרק שלישי

- ∴ המחקר מציע שיטות שונות לסיווג ומיון כלל הפקטורים והגורמים המניעים מעורבות חברתית: אלטרואיסטיים מול אגואיסטיים, חיצוניים מול פנימיים ואידיאולוגיים-נורמטיביים מול אינסטרומנטליים - משימתיים.
- ∴ המחקר מציע פרספקטיבות דיסציפלינאריות שונות לניתוחם של מניעים אלה (פסיכולוגית, כלכלית, סוציולוגית).
- ∴ נראה, כי הגורמים המניעים צעירים בישראל למעורבות חברתית הם שילוב בין מניעים אלטרואיסטיים מוכווני-זולת לבין מניעים אגואיסטיים מוכווני-עצמי.
- ∴ העמדות והתפיסות כלפי התגמולים והרווחים שטומנת בחובה ההתנדבות וכן כלפי מתנדבים הן חיוביות יותר מאשר שליליות.
- ∴ החסמים העיקריים בפני מעורבות חברתית הם, היעדר זמן, היעדר עניין או אתגר שמעוררת ההתנדבות, חוסר מיצוי של היכולות והכישורים של המתנדב וקשיים לוגיסטיים, ארגוניים ובירוקרטיים בין המתנדב למסגרת ההתנדבותית.
- ∴ הדנ"א התרבותי של דור ה-Y קשור לדפוסי המעורבות החברתית שלו, ועל כן, רצוי להכירו ולהבינו היטב ולהרחיב את הידע (סקירה) בנושא.

4. זירות מרכזיות בהן מתרחשת מעורבות חברתית בישראל

בפרק הראשון של סקירה זו, בו הומשגה המעורבות החברתית, הוזכרו זירות ותחומים שונים אשר מבחינה תיאורטית נכללים תחת קונספט זה. הפרק הנוכחי בסקירת הספרות נועד להשלים את קודמו על ידי צביעתו בממד יותר מעשי ובאמצעות מיצובו בתוך המציאות הישראלית. פרק זה יציג את המרחבים העיקריים בהם מתרחשת מעורבות חברתית של צעירים בישראל ואת תחומי הפעילות המרכזיים הנכללים תחת הקונספט "מעורבות חברתית".

את סוגי המעורבות שיתוארו להלן נכון יהיה לנתח ולבחון על רקע המעבר מפוליטיקה מסורתית לפוליטיקה המכונה במחקר "פוסטמודרנית", מעבר שהשפיע על דפוסי המעורבות החברתית של צעירים (הרשקוביץ, 2014) ואשר התרחש על רקע תמורות שפקדו את הדמוקרטיה המודרנית (שמיר, 2012).

פרק זה יפתח בתיאור של מגמות השינוי הללו, שהתוודעות אליהן היא קריטית להבנת סוגי וזירות המעורבות החברתית של צעירים כיום.

4.א. צורות חדשות של מעורבות חברתית-פוליטית

מחקרים מראים, כי צעירים בעידן הנוכחי נוטים פחות להצביע בבחירות, להשתייך למפלגות פוליטיות או לקרוא עיתונים (Flanagan, 2008) אצל יוגב-קרן וכץ, 2013). מגמות אלה אינן בהכרח מצביעות על היעדר אכפתיות או על הפגנת אדישות מצידם של צעירים, אלא על צורות חדשות של השתתפות ואופני פעולה שצעירים מעדיפים לאמץ כדי לחולל שינוי. צורות חדשות אלה אינן כוללות מעורבות במפלגות פוליטיות, איגודים מקצועיים או ארגונים אחרים בעלי מבנה ריכוזי והיררכי (יוגב-כץ וקרן, 2013), אלא מעורבות בהתארגנויות בלתי פורמליות, שיש בהן קריאת תיגר על הפוליטיקה הישנה המסורתית (שמיר, 2013).

שינוי זה משקף את התפיסה של דור ה-Y כלפי השתתפות פוליטית, כזו שהיא שונה מדורות קודמים לו, והנובעת במידה רבה מאכזבה ממוסדות המדינה ומנגנוניה. נתונים שעלו מתוך מחקר שערכה התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל לאחרונה (כהן וטלמור, 2017) מבהירים ומחדדים טענות אלה.

המחקר, המתבסס על נתונים שנאספו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במסגרת הסקר החברתי השנתי שהיא עורכת מאז שנת 2002, מראה, כי 62% מהצעירים בישראל סבורים, שלא ניתן לסמוך על הממשלה כי תקבל החלטות נכונות, ו-85% מהצעירים מאמינים כי אין להם יכולת להשפיע על מדיניות הממשלה. עוד עולה מהמחקר, כי בקרב צעירים בני 20 עד 34, 26.7% מהמשיבים בלבד ענו "כן" כאשר נשאלו האם יש להם אמון במפלגות פוליטיות.

לאור תפיסות אלה כלפי הפוליטיקה הקונבנציונאלית, הרי שצעירים מעדיפים לנקוט בדרכי פעולה אלטרנטיביות או כפי שנהוג לתאר "חוץ ממסדיות" (הרשקוביץ, 2014). לפוליטיקה חוץ ממסדית זו גילויים רבים, אחד מהם שב ועולה במחקר כמרכזי בפעילותם החברתית של צעירים הוא הצרכנות הפוליטית (שמיר, 2012).

צרכנות פוליטית מקפלת בתוכה את הקשר שבין תהליך הצריכה לבין ההשלכות הפוליטיות של תהליך זה על החברה האנושית ועל הסביבה הפיזית, והיא מציינת את בחירתו המודעת של האזרח כצרכן לרכוש או לא לרכוש מוצר מתוך מכלול שיקולים פוליטיים ומוסריים, זאת כדי לשנות התנהגות של מוסדות ועסקים בשוק (שמיר, 2012). למעשה, מונח זה מציע להתייחס לזירה הצרכנית כאל זירה פוליטית אלטרנטיבית בה עושים אזרחים שימוש בכוחם הצרכני כדי לחולל שינוי חברתי ופוליטי (שמיר, 2017). מכיוון שמזמיני סקירת ספרות זו ביקשו מפורשות שלא לשים דגש על מעורבות חברתית מן הסוג הזה, בחרנו שלא להרחיב את היריעה על אודותיו. יחד עם זאת, מחקרים שנערכו בישראל מציעים, כי הצרכנות הפוליטית הולכת מקבלת מקום יותר ויותר מרכזי ברפרטואר הפעילות הפוליטית בישראל (שמיר, 2012), וכי ישנה נטייה הולכת וגוברת בקרב צעירים לממש את כוחם הצרכני כדי להשפיע על קבלת ההחלטות ולחולל שינוי חברתי (הרשקוביץ, 2014). מחאת הקוטג' שהתחילה מקריאתו של איציק אלרוב, אז אב צעיר בן 25, להחרים את הקוטג' במשך חודש ימים, אירועי קיץ 2011 ויוזמת התו החברתי של עמותת במעגלי צדק שהוקמה על ידי ארבעה סטודנטים הם כמה דוגמאות לכוחם הצרכני של אזרחים, בפרט של צעירים, ולפוטנציאל שיש בו לחולל שינוי חברתי (שמיר, 2013).

הרשקוביץ (2014) מתייחס גם לחברות במסגרות קהילתיות וכן ליצירת קשר עם בכירים, לחתימה על עצומות אלקטרוניות, להשתתפות בחרם ובמחאות ולניסיונות שכנוע של אחרים באמונותיו של הפרט-כדוגמאות להשתתפות פוליטית מהסוג החדש, כאלה שהן פופולאריות יותר בקרב צעירים. ערוצים אלה הם אטרקטיביים יותר עבור צעירים, מאחר שהם צומחים מלמטה למעלה והם מאפשרים להם להשפיע על קבלת ההחלטות ולחולל שינוי מבלי להישען על הפעילות הפוליטית הפורמאלית, שהם כאמור, איבדו את האמון בה. אין זה פלא, אם כן, כי צעירים שאין להם תחושת מחויבות רבה כלפי עקרון ההשתתפות הדמוקרטית המסורתי, פונים לאפיקים פוסטמודרניים אלה.

אמצעי תקשורת ההמונים הדיגיטליים "החדשים", האינטרנט בכלל והרשתות החברתיות בפרט, המאפשרים למידע להיות זמין ומהווים פלטפורמה לגיוס המונים סביב מטרה משותפת בקלות יחסית, תומכים בצורות חדשות של מעורבותם חברתית ופוליטית מצד צעירים (הרשקוביץ, 2014). יחד עם זאת, ממצאים העולים מן המחקר, הן בישראל והן בעולם, שיכולים היו לתמוך אמפירית ומדעית בטעונון זה, אינם אחידים (Baumgartner & Morris, 2010; יוגב-קרן וכץ, 2013). היות שהתשובה לשאלה האם

האינטרנט, בפרט הרשתות החברתיות מגבירות השתתפות אזרחית ומעורבות חברתית מצד צעירים מורכבת ואינה חד משמעית, בחרנו שלא להרחיב את הדיון בה.

4.2. מעורבות חברתית במסגרת מרכזי הצעירים

מרכזי הצעירים- 32 במספר- הפזורים רחבי הארץ, הם הכתובת המרכזית כיום בישראל הנותנת מענה לצרכיהם של צעירים. מעורבות חברתית היא תחום פעילות חדש יחסית במרכזי הצעירים, שמטרתו לעודד יצירת שינוי חברתי על ידי הצעירים ביישוב שבו הם פועלים. מרכזי הצעירים נחשבים כיום כגורם מוביל ברמה הלאומית בהפעלת תוכניות לצעירים בתחום המעורבות החברתית (שיין, 2011). שיין (2011) סקר את כל תחומי המעורבות החברתית המתרחשים בין כתלי מרכזי הצעירים הפרוסים ברחבי הארץ, להלן הבולטים שבהם:

קבוצות מנהיגות

קבוצת מנהיגות היא התארגנות של צעירים להובלת משימה כלשהיא בנושא הקרוב לליבם, כגון: דיוור בר השגה, תחבורה ואיכות הסביבה. הקבוצה יכולה לפעול באופן חד-פעמי או לטווח ארוך, והיא מורכבת מפעילים מובילים שלקחו על עצמם להוביל שינויים ביישוב בו הם פועלים. עמותת "רוח חדשה" או קבוצת "אשדוד מתעוררת" הן דוגמאות לקבוצות מנהיגות שהצליחו להוביל שינויים משמעותיים בערים בהן פעלו (ירושלים ואשדוד ובהתאמה). כיום, במרכזי הצעירים, פועלות כ-60 קבוצות מנהיגות.

וועדות עירוניות

השתתפות צעירים בוועדות עירוניות, המרחב בו מתקבלות ההחלטות על חיי היומיום של תושבי העיר בתחומי חיים שונים, היא עוד תחום פעילות מרכזי של צעירים המעורבים חברתית. וועדות אלה הן הפורום הציבורי-מקצועי של הרשות המקומית, המפגיש בין נבחרים ציבור, חברי הנהלה ודרגים מקצועיים בכירים ברשות המקומית כדי לדון בנושאים שונים שעל סדר היום.

קהילות צעירים

קהילת צעירים היא קבוצה של צעירים הבוחרים לחיות יחד במסגרת קהילתית בשכונה או ביישוב. שלוש הרגליים של המסגרת הקהילתית הן שותפות חברתית פעילה, אורחות חיים משותפים ולימוד ועשייה חברתית. אורחות חיים אלה משתנים מקהילה לקהילה, בהתאם למאפייניה, והם יכולים לכלול קשת מגוונת של פרקטיקות, כמו: ערבי קהילה שבועיים, לימוד משותף, עיצוב מסורות תוך-קהילתיות, קידום מיזמים חברתיים ואינטראקציות חברתיות עמוקות בין חברי הקהילה. השותפות בין חברי הקהילה מבוססת על תחושת מחויבות לחברה, למקום בו היא פועלת ולרעיון והעקרונות העומדים ביסודה. הקהילות מקדמות שינוי חברתי, קודם כל, דרך סגנון החיים הקהילתי, המעודד סולידאריות

ותמיכה, ובכך הן מהוות אלטרנטיבה לאורח החיים המנוכר בעיר המערבית המודרנית. בנוסף, קהילה היא גוף בעל כוח רב יותר (בהשוואה לפעולה של היחיד), שיכול לבצע מעשים חברתיים בעוצמה וביעילות גבוהות יותר.

מרכיב מרכזי בתהליכי גיבוש הזהות הקבוצתית והערכית של חברי הקהילות הוא מערך מגוון של יוזמות ופעילויות חברתיות המשתלב בשירותים החברתיים של העירייה ובעשייה הציבורית בשכונה. בישראל קיימות כיום למעלה ממאה קהילות ברחבי הארץ, בעלות מאפיינים שונים: קהילות דתיות וחילוניות, קהילות של יהודים וערבים, קהילות המתפתחות מקרב התושבים המקומיים בעירות פיתוח, קהילות בוגרים של תנועות נוער, ועוד. בישראל מתקיימים מגוון רב של קהילות, בעלות מאפיינים ועקרונות פעולה שונים. יחד עם זאת, המשותף לכולן בא לידי ביטוי בשני ממדים: ממד הפנים וממד החוץ. ממד הפנים כולל את אורחות החיים המשותפים של הקהילות במסגרתם יוצרת כל קהילה נורמות ומגוונים המבטאים את ה- יחד המשותף, וכן את התרבות של הקהילה ואת הלימוד לשם יצירת חזון משותף. ממד החוץ מתייחס אל הפעולות של הקהילות למען שינוי חברתי, שיכולות להתאפיין ברמות עצימות שונות (צפוני, 2012).

דגש רב בתחום קהילות הצעירים מושם על קהילות בני מקום ביישובי הפריפריה. קהילת מקום היא התאגדות של צעירים מקומיים מובילים בשכונות או ביישובים, המבקשים לשפר את המצב ביישוב בו הם חיים תוך חתירה לשיפור איכות החיים ביישוב ולרווחתו. שמה של קהילה מן הסוג הזה נגזר מכך שלפחות מחצית מחברי הקהילה התגוררו ביישוב לפני הגיעם לגיל 18 או מתגוררים בו יותר מחמש שנים⁸.

4.g. מעורבות חברתית באקדמיה

המוסד האקדמי כמעודד מעורבות חברתית

התפיסה הרווחת כיום היא, כי מעבר לתפקידה הקלאסי בייצור ידע, שימור ידע והפצתו, תפקידה של האקדמיה הוא גם לטפח מעורבות חברתית של הבאים בשעריה ולהשפיע באופן חיובי על הקהילה (טרכטנברג בתוך יעקב, סימן טוב-כהן, בינשטיין ופודם, 2013, עמוד 7). תפקיד זה של האקדמיה קיבל זה מכבר את הכינוי "התפקיד השלישי", לצד המחקר והלימוד (יעקב, סימן טוב-כהן ואחרים, 2013). אחריותה זו של האקדמיה בישראל הולידה מספר רב של אפיקים וערוצים דרכם יכולים סטודנטים להיות מעורבים חברתית.

- מעורבות סטודנטים תמורת נקודות זכות אקדמיות וקורסים חברתיים: תוכניות התנדבות בקהילה במסגרת ארגונים חברתיים שונים המקנים לסטודנט נקודות זכות אקדמיות, כך שההתנדבות

⁸ המידע לקוח מתוך אתר האינטרנט של [קב"ג גניבר](#).

מחליפה קורס אקדמי. באופן זומה, בחלק מהמוסדות האקדמיים עומדת בפני סטודנטים האפשרות להשתתף בקורס חברתי, הכולל לימוד של תיאורטיות בתחום המעורבות החברתית וכן משלב עשייה חברתית בקהילה.

- ביטוי נוסף למעורבות חברתית של סטודנטים הוא פרויקטים חברתיים ותוכניות למעורבות חברתית בקהילה המופעלות על ידי האוניברסיטאות, והמכוונות לחולל שינוי חברתי. פרויקטים אלה נקראים "פרויקט דגל", ומעורבים בהם הן אנשי סגל אקדמי והן סטודנטים (אבגר, 2018). פרויקט הדגל באוניברסיטת בר-אילן, למשל, מסייע לילדים ולבני נוער וצעירים ממסגרות חוץ ביתיות לקדם את תפקודם הלימודי ולהשתלב במסגרות להשכלה גבוהה והכשרה מקצועית בעתיד (ללא מחבר, 2015).

נכון לשנת 2013 פעלו 68 קורסים משלבי עשייה ו-16 פרויקט דגל חברתיים שתוקצבו בכ-8 וחצי מיליון שקלים ואשר מומנו על ידי הוועדה לתכנון ותקצוב במועצה להשכלה גבוהה (ות"ת מל"ג) (עזאיזה אצל יעקב, סימן-טוב כהן ואחרים, 2013, עמוד 9)⁹.

התאחדות הסטודנטים כמעודדת מעורבות חברתית

לצד ההזדמנויות שמוצעות על ידי המוסדות האקדמיים עצמם למעורבות חברתית, להתאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל (להלן: ההתאחדות) חלק חשוב במינוף המעורבות החברתית של סטודנטים צעירים. ההתאחדות היא הארגון המייצג של כ-350,000 סטודנטים וסטודנטים בישראל, הלומדים במוסדות האקדמיים בישראל, באוניברסיטאות ובמכללות. משימתה העיקרית של ההתאחדות היא לעמוד על זכויותיהם ועל מעמדם של הסטודנטים בישראל. כמו כן, שמה לה ההתאחדות למטרה להוביל שינוי חברתי ולהעצים את מעורבותם החברתית של הסטודנטים בקהילה ובחברה, זאת מתוך תפיסה כי על הסטודנטים לקחת חלק מרכזי בעיצוב המציאות שבה הם חיים ועתידים לחיות. בתוך כך, ההתאחדות מפעילה מגוון פלטפורמות למעורבות חברתית בקהילה, בפריסה ארצית, זאת בתמורה לקבלת מלגה. בשנת הלימודים האקדמית תשע"ז למעלה מ-1400 מלגאים תרמו כ-150,000 שעות למען החברה (כהן וטלמור, 2017)¹⁰.

"תוצרת הארץ" היא עוד יוזמה מבית היוצר של ההתאחדות, המצביעה על תפקידה המשמעותי בעידוד מעורבות חברתית של צעירים. "תוצרת הארץ" הינה יוזמה אסטרטגית לאומית במסגרתה מאות סטודנטים העתיקו את חייהם לעיר לוד במטרה להשתקע בה לטווח הארוך. יוזמה זו הולידה קהילות

⁹ לפירוט על מספר הסטודנטים הפעילים חברתית בכל מוסד אקדמי בישראל המוכר על ידי המועצה להשכלה גבוהה (להלן המל"ג), וכן על כל התוכניות והפרויקטים למעורבות חברתית המופעלים בכל אחד מהמוסדות הללו ראה: צפוני, 2012.

¹⁰ לרשימת סוגי המלגות המוצעות לסטודנטים על ידי ההתאחדות, לרבות התייחסות לגורם המממן ולמספר הסטודנטים הפעילים באותו פרויקט מלגאי ראו: כהן וטלמור, 2017, עמוד 46.

סטודנטים נוספות בתשעה מקומות נוספים ברחבי הארץ כדי לייצר הזדמנויות עבור צעירים להתיישב בפריפריה הגיאוגרפית של ישראל במתווה קהילתי (כהן וטלמור, 2017).

לבסוף, ההתאחדות גם אחרית להרצה של 84 גרעיני פעילות בקמפוסים של מוסדות אקדמיים ברחבי הארץ. גרעיני הפעילות הן קבוצות של סטודנטים אקטיביים, הפועלים יחד כדי לשנות את המציאות בתחומי שונים. תוכנית סטודנטים מובילים נגישות (סמ"ן), האחוה הסטודנטיאלית הגאה, סטודנטים למען עובדים (סל"ע) ותוכנית "מדברים ערבית" להיזכרות בין סטודנטים יהודים וערבים תוך כדי לימוד השפה הערבית המדוברת הן כמה דוגמאות לגרעיני פעילות כאלה¹¹.

סיכום פרק רביעי

- .: צעירים כיום הם בעלי זיקה פחותה לדפוס המעורבות הפוליטית-חברתית המסורתית; אין להם אמון במפלגות הפוליטיות והם חשים אכזבה ממוסדות המדינה ומנגנוניה. לכן, הם מעדיפים את צורות ההשתתפות החדשות, במסגרות שהן קהילתיות, חוץ ממסדיות ופחות פורמאליות באופיין.
- .: הזירות המרכזיות כיום בישראל בהם ניכרת מעורבות חברתית של צעירים הן האקדמיה ומרכזי הצעירים.
- .: מעורבות חברתית באקדמיה מתאפשרת הן מצד המוסד האקדמי והן מצד התאחדות הסטודנטים. המוסדות האקדמיים מעודדים סטודנטים להפגין מעורבות חברתית תמורת נקודות זכות אקדמיות וקורסים חברתיים, וכן במסגרת "פרויקט דגל" המופעלים על ידי האוניברסיטאות. התאחדות הסטודנטים מפעילה פלטפורמות למעורבות חברתית בקהילה, בפריסה ארצית, זאת בתמורה לקבלת מלגה או במסגרת "גרעיני פעילות".
- .: במרכזי הצעירים, תחומי הליבה של המעורבות החברתית, בהן היא באה לידי ביטוי בשיא הדרה הם קבוצות המנהיגות המופעלות דרך המרכזים, השתתפות צעירים בוועדות עירוניות והקמת קהילות של צעירים.

¹¹ לרשימת מספרי הסטודנטים הפעילים לפי גרעיני פעילות ראו כהן וטלמור, 2017, עמוד 47.

מטרתה של סקירה זו הייתה להעמיק את ההבנה של תחום המעורבות החברתית בקרב צעירים, על ידי המשגה של המונח, סקירת המניעים למעורבות חברתית והגורמים המעכבים מעורבות זו, בחינת הפקטורים המשפיעים עליה ובחינה של כלל הפעילויות שיכולות להיות מסווגות תחת הקטגוריה של מעורבות חברתית בישראל.

מסקירה זו עולה, כי המונח המקביל ל"מעורבות חברתית" השולט במחקר הוא "civic engagement", שתרגומו לעברית הוא "מעורבות אזרחית". זוהי הגדרה שחוקרים נוטים להתייחס אליה במובן הרחב, ולכלול תחתיה קשת רחבה של פעולות פוליטיות, חברתיות והתנדבותיות, המתאפיינות ברמות שונות של עצימות, מפעולות פאסיביות ועד אקטיביות, או כפי שטוענים Ekman ו-Amna (2012) מפעולות סמויות ועד פעולות יותר גלויות. מסקנה נוספת שעולה מסקירה זו, היא כי תחום המעורבות החברתית בישראל אינו מפותח דיו מבחינה מחקרית, וכי כדי לעמוד על המניעים למעורבות חברתית ועל החסמים בפניה, יש בעיקר להסתמך על מחקרים שנערכו בישראל והעוסקים בהתנדבות, ולהקיש מהם לתחום המעורבות החברתית. בהסתמך על ממצאים שכן הצלחנו לאתר- הן מספרות בינלאומית בתחום ההתנדבות והן מהספרות הישראלית, נראה, כי המניעים למעורבות חברתית הם הן אלטרואיסטיים (זולתניים) והן אגואיסטיים (אנוכיים). כך, צעירים, מצד אחד, מונעים על ידי הרצון לתת יד ולסייע לאחר, אך מצד שני, הם רוצים גם להפיק תועלות מהפעילות שבה הם מעורבים, כאלה שיוכלו לשרת את האינטרסים שלהם, לאפשר להם לחוש סיפוק ולהציע להם תגמול חומרי.

מבחינת המניעים והחסמים בפני מעורבות חברתית של צעירים, מן הראוי לתת את הדעת למאפיינים הייחודיים של דור זה, לגורמי הלחץ המרכזיים עימם הוא מתמודד, כמו גם למטרות ולשאיפות שלו, שהן שונות מאלו של דורות קודמים. לקיחה בחשבון של הפרופיל הסוציו-חברתי של הצעירים תאפשר לדייק את המענה הניתן להם ואת ההתערבויות המופעלות כדי להיטיב עימם.

רשימת תחומי וזירות המעורבות בהם פעילים חברתית צעירים כיום, במיוחד דרך מרכזי הצעירים, עולה בקנה אחד, פחות או יותר, עם הממצאים המחקריים שנידונו בפרק השלישי של סקירה זו, בנוגע להעדפותיהם של הצעירים את הפוליטיקה החוץ-ממסדית מהסוג החדש. מרבית הפעילויות שמפורטות ברשימה המופיעה בפרק השלישי יכולות להיכלל תחת ההגדרה "אלטרנטיבי" או "חוץ ממסדי", והן רובן גם אינן פוליטיות במובן הקלאסי של המונח, אם כי יש להן ממדים פוליטיים.

יחד עם זאת, הצלכה בין הגדרות המעורבות החברתית כפי שהן מופיעות במחקר (פרק ראשון), לבין האופן נתפסת ב"שטח" מעורבות זו (פרק שלישי) חושפת, לטעמינו, כי ישנו פער בין התיאוריה לפרקטיקה; בין המחקר לשטח. ההגדרות המחקריות של המושג מעורבות חברתית (או של המושג

המקביל הבולט במחקר "מעורבות אזרחית" (הן כולן, כפי שציינו קודם לכן, רחבות מאוד. מהגדרות רחבות אלה משתמע, כי מעורבות חברתית יכולה להתקיים בכל תא ותא בחייו הפרטיים והציבוריים של הפרט, וכן, כי כדי שפעולה תיחשב כמעורבות חברתית, העצימות שלה אינה חייבת בהכרח להיות גבוהה.

במישור התיאורטי, "מעורבות חברתית" נתפסת כקונספט החובק גם פעולות בעצימות נמוכות, כמו: חתימה על עצומות (Ekman & Amna, 2012), שיחות סלון והבעת דעת בפורומים חברתיים או משפחתיים מצומצמים (קקון וגבאי, 2012), העלאת תכנים והבעת דעה ברשתות החברתיות (יוגב-קרן וכך, 2013) ואפילו קריאת עיתונים (Putnam, Leonardi & Nanetti, 1993 אצל Ekman & Amna, 2012) או היכרות עם החוק, על החובות והזכויות שהוא מעמיד לרשות האזרח (קרן גנדיר, ללא תאריך). מחוון ההשתתפות האזרחית שחובר על ידי קרן גנדיר (ללא תאריך), שהוא תיאורטי באופיו, מתאר את רמות העצימות השונות שיכולות להיות למעורבות חברתית.

לעומת זאת, הפעילויות שנתבקשנו להרחיב עליהן במסגרת הדיון בזירות שבהן מתרחשת מעורבות חברתית, במיוחד תחומי הליבה של המעורבות החברתית המתקיימת במרכזי הצעירים, הן כאלה שהעצימות שלהן היא גבוהה, שדורשות אקטיביות רבה והשקעת משאבים מצד הפרט. בניסיון לפתח כלי למדידת "מעורבות חברתית" בקרב צעירים, יוגב-קרן וכך (2013), שמחקרם תפס מקום מרכזי בסקירה זו, טענו כי הם ניסו "לפעול לפי הלך רוח מחקרי זה ולפתח כלי שיכלול פעולות מגוונות, הן "קלאסיות" והן חדשות ונגישות יותר של השתתפות, וכן, לכלול השתתפות בהגדרה הרחבה ביותר הכוללת השתתפות פוליטית" (עמוד 15). ב"שטח", וכאמור, במיוחד בהתייחס לפעילות המתקיימת במרכזי הצעירים, נראה, כי ההגדרה של "מעורבות חברתית" היא צרה יותר, והיא מתייחסת לסוג מאוד מסוים של אקטיביזם, שייתכן כי הוא אינו מתאים לכל צעיר.

אנו מציעים כי במסגרת גיבוש התפיסה המקצועית של תחום המעורבות החברתית, וכדי למסד אותו במטרה לתת מענה לאומי לצעירים בישראל, יכול להיות שנכון לשקול להרחיב תפיסה זו, כך שהיא תחבוק גם את המעשים הקטנים, שיכולים להוביל בטווח הרחוק לשינוי גדול. כפי שנהג קונפוציוס, מגדולי הפילוסופים של סין לומר: "כדי להיזיז הר ממקומו עליך להתחיל עם האבנים הכי קטנות". הגדרה רחבה כזו עשויה להיות "מזמינה" יותר גם עבור צעירים, שאיכפת להם ורוצים להיות מעורבים, אך שאפיקי המעורבות הקיימים הם "כבדים" מידי עבורם, ועל כן לא מזמינים דים.

- אבגר, ע' (2018). הכרה בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- אלמוג, ת' ואלמוג, ע' (2016). דור ה-Y: כאילו אין מחר. בן שמן: מודן.
- בר, ר' וארנון, ל' (2012). בין הדור השקט לדור ה-Y: שימור מתנדבים מהדורות השונים. [עט השדה](#), 9, 25-34.
- גל, ט' (2016). חסמים ותמריצים להתנדבות (סקירת ספרות שנכתבה עבור ג'וינט ישראל, מיזם ההתנדבות והשתתפות החברתית בישראל). מכון המחקר פאנלס. נדלה מתוך: [קישור](#)
- דריהם, ר' ויורק, א' (2002). גורמים המשפיעים על מסירותם של מתנדבים. נדלה מתוך: [קישור](#)
- המשרד לשוויון חברתי (2019). [רשות הצעירים \("אודות"\)](#).
- הרשקוביץ, ש' (2014). "הדור הבא ישן בחדר הסמוך": פענוח סוציו-תרבותי של דור ה-Y. משרד הכלכלה, מחקר וכלכלה. נדלה מתוך: [קישור](#)
- חסקי-לוונטל, ד', יוגב-קרן, ה' וכץ, ח' (2011). פילנתרופיה ומעורבות חברתית בקרב צעירים בישראל 2008 (מעורבות חברתית של צעירים בישראל/ סדרת מחקרים/ חלק 1). המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- יוגב-קרן, ה' וכץ, ח' (2013). השתתפות חברתית של צעירים בישראל 2013. אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. נדלה מתוך: [קישור](#)
- יזמה לאומית לקידום צעירים במצבי סיכון בישראל (2015). ג'וינט ישראל-אשלים.
- יעקב, א', סימן טוב-כהן, י', בינשטיין, נ' ופודם, א' (2013). מעורבות חברתית: תפקידה השלישי של האקדמי (חוברת חשיפה במסגרת יום העיון למעורבות אקדמיה וסטודנטים בקהילה). ירושלים: המועצה להשכלה גבוהה, הוועדה לתכנון ותקצוב.
- כהן, ע', אלוביץ, ט' וגלבוט, ע' (2015). מדיניות לאומית לקידום צעירים בישראל, קרן גנדיר. נדלה מתוך: [קישור](#)
- כהן, ע' וטלמור, ש' (2017). דו"ח מצב הצעירים 2017: חוברת תרשימים של צעירים, השכלה גבוהה ותעסוקה בישראל. מחלקת המחקר של התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל. נדלה מתוך: [קישור](#)
- (ללא מחבר) (2015). פרויקט מעורבות אקדמיה-קהילה: צעירים ממסגרות חוץ-ביתיות: אוניברסיטת בר אילן למענם של ילדים, בני נוער וצעירים מחוץ לבית הוריהם. בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן. נדלה מתוך: [קישור](#)
- מכון המחקר פאנלס וגל, ט' (2016). מניעים וחסמים לפעילות התנדבותית בישראל: תמצית דו"ח מחקר איכותני יולי 2016. מכון המחקר פאנלס. נדלה מתוך: [קישור](#)
- נידל שמעוני, ב' (2007). עידוד מעורבות והתנדבות של אזרחים: מדריך לניהול מתנדבים בעמותות המגזר השלישי ובמסגרות התנדבות בישראל. ירושלים: הוצאת החברה למתנ"סים, מרכזים קהילתיים בישראל בעמודים.
- פוקס, ה' (2015). מצבם החברתי-כלכלי של צעירים בישראל. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. נדלה מתוך: [קישור](#)
- צפוני, ג' (2012). קהילות צעירים כמשאב לאסטרטגיה עירונית (מחקר שדה והמלצות לתוכנית אסטרטגית לירושלים). שדמות- מרכז למנהיגות בקהילה, מכללת אורנים.
- קטן, י' (2009). צעירים בישראל- בעיות, צרכים ושירותים- תמונת מצב ומבט לעתיד. משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.
- קרן גנדיר (ללא תאריך). מחוון להשתתפות אזרחית של צעירים. נדלה מתוך: [קישור](#)

- קרן גנדיר (ללא תאריך). צעירים לוקחים רשות. נדלה מתוך: [קישור](#)
- רבינוביץ, מ' (2017). סקירת שירותים לצעירים מעל גיל חסרי עורף משפחתי. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת. נדלה מתוך: [קישור](#)
- רודיק כהן, א' ולבל לנדה, ש' (2013). "צעירים חסרי מנוח" - דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18-35. מידות. נדלה מתוך: [קישור](#)
- שי, ש', לזר, א', דוכין, ר' וגדרון, ב' (1999). *פילנתרופיה בישראל – דפוסי תרומה והתנדבות של הציבור*. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי.
- שיין, ש' (2011). *מעורבות חברתית ומנהיגות במרכזי הצעירים בישראל: ערכת הפעלה*. ירושלים: ג'וינט ישראל. נדלה מתוך: [קישור](#)
- שמיר, ע' (2012). *צרכנות פוליטית, יזמים חברתיים-פוליטיים, ומדיניות ציבורית בישראל: מסגרת מושגית ומקרי בוחן* (נייר מחקר מספר 5 מתוך סדרת ניירות מחקר במנהל ומדיניות ציבורית). המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון.
- שמיר, ע' (2013). *על נגישות ורגישות: צרכנות פוליטית, יזמות חברתית-פוליטית וצדק חברתי בישראל*. ביטחון סוציאלי, 92, 129-160.
- שמיר, ע' (2017). *מהקלפי אל השוק: צרכנות פוליטית בישראל*. פרדס הוצאה לאור בע"מ
- APA (2019). *Civic Engagement*. Retrieved from: [Link](#)
- Bacter, C., & Marc, C. (2016). Students' involvement in social volunteering. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov* [Series VII: Social Sciences, Law], 9 (58), 81 – 88.
- Bainbridge Frymer, A., & Nadler, M.K. (2017). *From persuasion: Integrating theory, research and practice (4th edition)*. Kendall Hunt Publishing.
- Baumgartner, J.C., & Morris, J.S. (2010). [MyFaceTube politics: Social networking web sites and political engagement of young adults](#). *Social Science Computer Review*, 28 (1), 24-44.
- Berger, B. (2009). Political theory, political science, and the end of civic engagement. *Perspectives on Politics*, 7 (2), 335-350.
- Breton, R. (2003). *Social Capital and Civic Participation of Immigrants and Members of Ethno-Cultural Groups* (Paper presented at the Conference on The Opportunities and Challenges of Diversity: A Role for Social Capital)? Montreal, Canada. [Link](#)
- Cornelis, I., Van Hiel, A., & De Cremer, D. (2013). Volunteer work in youth organizations: predicting distinct aspects of volunteering behavior from self- and other-oriented motives. *Journal of Applied Social Psychology*, 43 (2), 456-466.
- Ekman, J., & Amna, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22 (3), 283-300.
- Fitch, R.A. (1987). Characteristics and motivations of college students volunteering for community service. *Journal of College Student Personnel*, 28 (5), 424-431.
- Flanagan, C. (2008). Network on transitions and Adulthood Research Network. In: Furlong, A. (ed.) *International Handbook on Youth and Young Adulthood*. New York: Routledge

- Flanagan, C., & Levine, P. (2010). Civic Engagement and the transition to adulthood. *The Future of Children*, 20 (1), 159-179.
- Haefliger, U., & Hug, S. (2009). *Mean Well to Do Good? Volunteer motivation re-examined*, Swiss National Science Foundation, Grant Nr. 10-117733/1. Available at: [Link](#). Accessed: 06-02-2016
- Jugert, P., Eckstein, K., Noack, P., Kuhn, A., & Benbow, A. (2013). Offline and online civic engagement among adolescents and young adults from three ethnic groups. *Journal of Youth and Adolescence*, 242, 123–135.
- Kirpitchenko, L., & Mansouri, F. (2014). Social engagement among migrant youth: Attitudes and meanings. *Social Inclusion*, 2 (2), 17-27.
- Maner, J.K., & Gailliot, M. (2007). Altruism and egoism: Prosocial motivations for helping depend on relationship context. *European Journal of Social Psychology*, 37, 347-358.
- Morrow-Howell, N. (2010). Volunteering in later life: Research frontiers. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 65B (4), 461–469.
- Norris, P. (2003) *Young People and Political Activism: From the Politics of Loyalties to the Politics of Choice?* Report for the Council of Europe Symposium, Strasbourg, 27-28.
- Piskur, B., Daniels, R., Jongmans, M.J., Ketelaar, M., Smeets, R.J., Norton, M., & Beurskens, A.J. (2014). Participation and social participation: Are they distinct concepts? *Clinical Rehabilitation*, 28 (3), 211-220.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Sergeant, M., & Sedlacek, W. (1990). Volunteer motivations across student organizations: A test of person-environment fit theory. *Journal of College Student Development*, 31, 255-261.
- Snyder, M., & Omoto, A. M. (2008). Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2, 1-36.
- Trunk Sirca, N., Dermol, V., Novak, A., & Trunk, A. (2016). *Volunteering as a vehicle for solidarity, social inclusion and active EU citizenship of youth* (conference paper). Joint International conference (25-27 May 2016), Timisoara, Romania.
- Youniss, J., Bales, S., Christmas-Best, V., Diversi, M., McLaughlin, M., & Silbereisen, R. (2002). Youth civic engagement in the twenty-first century. *Journal of Research on Adolescence*, 12 (1), 121–148.
- Zunzunegui, M. V., Alvarado, B. E., Del Ser, T., & Otero, A. (2003). Social networks, social integration, and social engagement determine cognitive decline in community-dwelling Spanish older adults. *Journal of Gerontology Series B Social Sciences*, 58, S93–S100.

